

מדוע קרסו תרבויות וכיצד נציל את העולם מקריסה

התמוטטות

כתב: ג'ארד דיימונד

תרגום: עמנואל לוטם

הוצאת מטר

2008, 513 עמודים, הכוללים הערות, רשימת מקורות נרחבת,

אינדקס ערכים, תמונות ומפות

מחיר מומלץ: 118 ש"ח

מחיר מיוחד למנויי טבע הדברים: 85 ש"ח

טלפון להזמנות: 1-800-800-350

ג'ארד דיימונד מוכר לקוראים כמחברם של שני ספרים חשובים: "השימפנזה השלישי" ו"רוכים חיידיקים ופלדה" (עם עובד/אופקים 2003).

לאחרונה ראה אור בשפה העברית ספרו המונומנטלי "התמוטטות", שהוא ספר חשוב ביותר לכל מי שנושאי הסביבה והקשר בין האדם

וסביבתו חשובים לו.

הסביבתית השונה שנקטו בעבר. בחלקו האחרון של הספר דן דיימונד בסיכויי של העולם להציל את עצמו מקריסה והתמוטטות. העולם יינצל רק אם האדם יפסיק לפגוע בסביבתו ויתחיל להתייחס למשאביה כאל פיקדון שהופקד בידו לעבדו ולשמרו.

הספר נפתח בפרק העוסק במדינת מונטנה, שהיא אחת המדינות יפות הנוף ומעוטות האוכלוסין בארצות הברית. במהלך מאות השנים האחרונות נכרו במונטנה מאות מכרות של מתכות, ובעיקר נחושת, עופרת, כסף וזהב. מיליוני טונות של עפר וסלעים שהוצאו מן המכרות נערמו בערמות ענק חשופות לגשם ולרוח, ושרידי המתכות מרעילים את הנהרות עתיקי הטרטות, את הקרקע ואת היבולים החקלאיים. חברות המכרות נטשו את הכרייה, או פשוטו את הרגל כבר לפני שנים רבות, אך את הבעיות הסביבתיות הותירו לתושבי מונטנה. המדינה לא מסוגלת לפתור בעיות אלה שעלותן מיליארדי דולרים רבים, וכך משלמים תושבי מונטנה את מחיר הקפיטליזם של בעלי המכרות.

הספר "התמוטטות" הוא מסמך חשוב ומזעזע, המצטרף למסמכים רבים המתעדים את פגיעתו של האדם בעולם שבו הוא חי. זהו ספר חובה לכל מי שעוסק ביחסי האדם עם הסביבה ובעתיד העולם.

אני ממליץ לכל שוחר סביבה ולכל מי שסבור שיש קשר בין פעולות האדם וקיומה של הסביבה (ואולי גם למי שאינו סבור כך, דוגמת רבים ממנהיגי העולם וגם מנהיגי ישראל) לקרוא בו ביסודיות.

דיימונד עוסק גם בתרבויות בנות ימינו ובחורבן שהן ממיטות על עצמן. פרק אחד מוקדש לרצח העם שהתבצע ברואנדה בשנת 1994, שבמהלכו טבחו בני ההוטו בבני הטוטסי והרגו כמיליון בני אדם. לבד משנאה אתנית מוכיח דיימונד שהסיבה לטבח הייתה ריבוי יתר של בני רואנדה והצטמצמות שטחי החוות החקלאיות, שלא יכלו לשאת ולפרנס את האוכלוסייה ההולכת וגדלה וכך השתמשו בפתרון נוסח מלתוס מבלי להכיר את האיש ואת תורתו.

פרק אחר מוקדם לסין, "הענק המקרטע" לפי הגדרתו של דיימונד. פעולות הפיתוח של סין בשנים האחרונות, העולות בממדיהן ובעצמתן על כל פעולות הפיתוח בהיסטוריה האנושית, לא לקחו בחשבון את הפגיעה בסביבה. והתוצאה: הבנייה העצומה, סכירת הנהרות, כריתת היערות ושאר פעולות הפיתוח המסיביות הביאו לסחף קרקע, לסופות חול אדירות, לזיהום המים והסביבה ולמפגעי בריאות רבים. הממשל הסיני הבין את חומרת הבעיות והחל לפתור אותן בין השאר באמצעות איסור כריתת עצים ומאמץ אדיר של שינוע ושחזור היערות ומניעת זיהום המים. לשלטון הצנטרליסטי של סין יש כוח לעצור את תהליכי הרס הסביבה, כפי שעצר את הריבוי הטבעי.

דיימונד עוסק בפירוט גם בבעיותיה של אוסטרליה, שאולי תצליח להיחלץ מהן אם תנקוט מדיניות סביבתית וכלכלית נכונה. הוא מקדיש פרק שלם לסיפורו של האי היספניולה המחולק בין שתי מדינות - הרפובליקה הדומיננטית והאיטי, השונות זו מזו באיכות החיים בהתאם למדיניות

כחוקרים וכתירי רבים נתקל דיימונד בשרידיהן של תרבויות שקרסו במאות השנים האחרונות, דוגמת תרבות המאיה במקסיקו ובגואטמלה, תרבות שרידיה בטיקאל, בפלנקה, בציצן-איצה ובעוד אתרים מעוררים התפעלות והשתאות בקרב כל המבקר בהם. כמותם, דן גם דיימונד בשאלה איך התפתחו הערים הנפלאות האלה בגיונגל, וכיצד קרסה תרבות המאיה ונעלמה מן העולם. שרידי תרבות הקמר באנגקור ואט שבקמבודיה מלהיבים לא פחות ומעוררים שאלות דומות. דיימונד לוקח אותנו לתרבויות נוספות שקרסו, דוגמת תרבות אי הפסחא שמדרום לציילה, תרבויות הוויקינגים בגרנלנד ובאיסלנד, ותרבות האינדיאנים בני האנסאזי בדרום-מערב ארצות הברית.

הציוויליזציות הללו ואחרות קרסו והתמוטטו עקב שינויים אקלימיים, כגון בצורת ממושכת, אך בעיקר בשל פגיעה מתמשכת בסביבה ובמיוחד כריתת יערות. כריתת העצים באי הפסחא, כדי להשתמש בגזעיהם להובלת פסלים ענקיים, גרמה למחסור בעצים לבניית סירות ולפרנסה מן הים, לסחף קרקע, לירידה ביבולים החקלאיים ולרעב. הפרדה חברתית הפכה את תושבי האי לקבוצות של אויבים שלחמו זה בזה והפכו את קרבנות הקרבות למזון. הקניבליזם אמנם הקטין את אוכלוסיית האי, אך בהיעדר מקורות מזון מן הסביבה שהושחתה גוועו בני אי הפסחא והותירו אחריהם פסלים ענקיים ומרשימים ותעלומה מרתקת בדבר עצמתם וחורבנם - הנפתרת (או לפחות מנסה להיפתר) בספר הזה.